

Розвиток інституту концесії в Україні

Уманців Галина Вікторівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
18.09.2025	Економіка	336.13:336.64

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17533347>

Анотація. У статті розкриті теоретико-методологічні засади й практичні аспекти становлення і розвитку інституту концесії. Запропонований авторський підхід до формування механізму забезпечення активізації розвитку концесії в умовах економічної нестабільності. Систематизовані заходи держави, що покликані стимулювати розвиток концесії. Висвітлені проблеми, які стримують розвиток концесії в Україні. Обґрунтовані напрями стимулювання розвитку концесії, які спроможні сприяти її активізації. Розкриті особливості негативного впливу цілої низки чинників на розвиток концесії та здійснена їх систематизація. Зроблений висновок про те, що належний рівень поширення концесії є неможливим без забезпечення надійної системи заходів держави, спрямованих на підтримку розвитку вказаного інституту. З'ясовано, що ціла низка перешкод обумовила недостатній рівень використання інституту концесії в Україні. Доведене положення про те, що стимулювання розвитку концесії має здійснюватися з використанням сучасних технологій та рішень, що передбачатиме використання найкращих світових практик.

Ключові слова: концесія, державне регулювання, договір концесії, концесійний проект.

Development of the institute of concessions in Ukraine

The article reveals the theoretical and methodological foundations and practical aspects of the formation and development of the concession institution. The author's own approach to the formation of a mechanism to ensure the intensification of concession development in the context of economic instability is proposed. The author systematizes the measures of the state aimed at stimulating the development of concessions. The problems that hinder the development of concessions in Ukraine are highlighted. The author substantiates the directions of stimulating the development of concession, which can contribute to its activation. The features of the negative impact of a number of factors on concession development are revealed. The factors that impede concession development are systematized. It is concluded that an appropriate level of concession distribution is impossible without ensuring a reliable system of state measures aimed at supporting the development of this mechanism. It is found that a number of obstacles have led to an insufficient level of concession use in Ukraine. The author proves that the concession development should be stimulated with the use of modern technologies and solutions, which will involve the use of the best international practices.

It is established that in the context of global economic instability, the issue of deepening cooperation between the State and private capital is becoming more relevant. It is proved that

¹ кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування, Державний торговельно-економічний університет, h.umantsiv@knute.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-5410-1363>

the dynamic progress of the national economy requires the formation of a favorable investment climate, the attraction of innovative technologies, and the efficient use of financial, material, human, scientific and technical resources for the implementation of a multifaceted modernization of the country. It is determined that it is important to use concessions in the modernization and restoration of transport infrastructure, construction of roads, bridges, airports and other facilities. It is substantiated that the concession mechanism can attract private capital resources, effectively manage public-private partnership projects, and reduce investment risks. Based on the analysis, it is established that a concession is an effective tool for concentrating resources for the implementation of large-scale projects.

Keywords: concession, state regulation, concession agreement, concession project.

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах глобальної економічної нестабільності актуалізується питання про поглиблення співпраці держави і приватного капіталу. Саме на основі такої співпраці може забезпечуватися сталий соціально-економічний розвиток. Динамічний поступ національної економіки вимагає формування сприятливого інвестиційного клімату, залучення інноваційних технологій, ефективного використання фінансових, матеріальних, людських, науково-технічних ресурсів для здійснення багатоаспектної модернізації країни. Важливим є використання концесії при модернізації і відновленні транспортної інфраструктури, будівництві доріг, мостів, аеропортів та інших об'єктів.

На основі концесійного механізму можуть залучатися ресурси приватного капіталу, здійснюватися ефективно управління проектами державно-приватного партнерства, знижуватися інвестиційні ризики. Світова практика переконливо доводить, що дієвим інструментом зосередження ресурсів з метою реалізації масштабних проектів є саме концесія. Актуальним напрямом досліджень є аналіз практики функціонування механізму концесії. Дослідження набуває особливої актуальності в умовах повоєнної модернізації економіки нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор. Проблематика дослідницьких завдань, пов'язаних з ідентифікацією місця і ролі концесії, є об'єктом уваги багатьох українських та іноземних вчених. Обґрунтовує концептуальні засади інтеграції облікової практики та бюджетування у проектний цикл державно-приватного партнерства М. Пашкевич. Дослідниця аналізує сучасні підходи до обліку та бюджетування у межах державно-приватного партнерства і виявляє напрями відображення фінансових зобов'язань суб'єктів в обліку протягом життєвого циклу проекту [1].

Є. Зайцев досліджує історико-правовий вимір становлення концесії як форми державно-приватного партнерства. Вчений аналізує концесію у контексті форм здійснення співпраці держави та приватного капіталу з метою задоволення спільних інтересів. Автор розкриває становлення концесії як механізму залучення приватних інвестицій в інфраструктурні об'єкти держави та обґрунтовує положення про те, що концесія як специфічна форма взаємодії держави та приватних суб'єктів спроможна розв'язувати цілу низку вкрай важливих завдань [2].

Розкриває особливості здійснення концесійних проектів, що реалізуються на засадах державно-приватного партнерства, Б. Шулюк. Авторка аналізує підходи до розкриття сутності концесії та визначає її змістовні характеристики. Дослідниця обґрунтовує необхідність надання державної підтримки, спрямованої на стимулювання участі приватного капіталу в реалізації довгострокових проектів. Вказана підтримка має надаватися для реалізації проектів державно-приватного партнерства [3].

Т. Стройко і В. Буркун досліджують напрями здійснення державного регулювання концесії у системі розвитку інфраструктури національної економіки. Вчені обґрунтовують методи регулювання розвитку інфраструктури на основі застосування низки інструментів. Вчені визначають критерії здійснення оцінки конкурсних пропозицій, серед яких норма прибутку, надійність фінансування, обсяг інвестицій, масштабність державної підтримки [4].

Розкриває специфіку основних видів концесії О. Дмитрієва. Авторка окреслює основні умови концесійного договору, при укладанні якого учасники досягають згоди. Дослідниця визначає суспільно важливу інфраструктуру як комплекс підприємств і об'єктів, котрі забезпечують виконання загальних умов здійснення певного виду діяльності, що необхідна для функціонування економіки [5].

Глибоко аналізують макроекономічні ефекти від реалізації масштабних інфраструктурних проєктів О. Никифорок, О. Стасюк та Н. Федяй. Вчені вказують на те, що згадані проєкти спроможні чинити позитивний вплив на динаміку макроекономічних показників країни на основі соціально-економічних мультиплікативних ефектів. При цьому інвестиції обумовлюють ланцюгову реакцію у вигляді зростання зайнятості та відкриття нових робочих місць [6].

Авторський колектив науковців, здійснивши аналіз концептуально-системних аспектів концесії як форми державно-приватного партнерства, запропонували звернути увагу на такі елементи, як розподіл обов'язків, належний рівень управління ризиками, використання набутого досвіду, активізація співпраці між суб'єктами на основі довгострокових контрактів [7]. Водночас проблематика визначення векторів розвитку інституту концесії в умовах глобальної економічної нестабільності потребує подальшого ґрунтового аналізу.

Отримані результати дослідження можуть бути корисними для практичного використання при формуванні напрямів стимулювання розвитку концесії в умовах глобальної економічної нестабільності.

Метою статті є аналіз теоретико-методологічних засад розвитку інституту концесії в умовах економічної нестабільності.

Результати

Аналізуючи економічну природу інституту концесії, слід вказати на те, що його розгляд може здійснюватися у контексті широкого спектру трактувань. Так, зокрема, концесію можна розглядати як:

- економічну систему, структурними компонентами якої є економічні відносини, ресурси, результати, ефективність;
- соціально-економічну систему, що регулюється інституційним середовищем і має на меті забезпечення суспільства необхідними послугами;
- проєкт, котрий спрямований на реалізацію значущої у суспільному вимірі мети в умовах обмеженості ресурсів;
- організаційну структуру, яка здійснює реалізацію проєктів, спрямованих на розв'язання важливого суспільного завдання;
- спосіб спільного вирішення важливих суспільних завдань;
- механізм фінансування значущих у суспільному вимірі проєктів;
- інструмент застосування методів державного управління у стратегічних сферах економіки [1; 5; 8].

Концесійний договір є засобом конкретизації концесійних умов реалізації певного проєкту. Архітектоніка концесії може містити створення та спорудження об'єкта інфраструктури у формі нового будівництва, реконструкції, реставрації, ремонту, переоснащення. Управління об'єктом концесії реалізується на основі користування,

експлуатації, технічного обслуговування, надання інших послуг, які визначених концесійним договором [9; 10].

Станом на 1 січня 2024 р. з 22 угод про державно-приватне партнерство (ДПП), що реалізуються в Україні, 10 (понад 45%) є концесійними угодами. Серед найбільш успішних концесійних проектів в Україні можна виділити передачу Херсонського порту компанії «Рісойл-Херсон» із загальною вартістю понад 300 млн грн, а також порту «Ольвія», який надали дочірній компанії катарської групи QTerminals за 3,4 млрд грн. Попри труднощі, пов'язані з воєнними діями, триває підготовка до передачі в концесію майна залізнично-поромного комплексу Державного підприємства «Морський торговельний порт Чорноморськ» [11]. Тендер серед суб'єктів, зацікавлених у концесії Чорноморського контейнерного терміналу та підписання контракту з переможцем, очікується до закінченн 2025 р. [12].

Відбудова України пов'язана з цілою низкою викликів й вимагатиме акумулювання значних за обсягами ресурсів. Так, зокрема, станом на 31 грудня 2024 р. загальне значення реконструкції та відновлення в Україні протягом наступного десятиліття становитиме близько 524 млрд дол, що приблизно у 2,8 разу перевищує номінальний ВВП України за 2024 р. [13]. Беручи до уваги неможливість покриття таких витрат виключно за рахунок державних коштів та міжнародної допомоги, Україна має акцентувати увагу на посиленні співпраці з приватним сектором.

На відміну від цілої низки країн, в Україні механізм концесії поки не набув належного рівня поширення і не отримав належного розвитку. Проведений аналіз дає підстави вказати на те, що недостатній рівень поширення концесії як форми державно-приватного партнерства обумовлюється цілою низкою недоліків діяльності державних органів у напрямі інституціоналізації механізму концесії у національному регуляторному середовищі. У таблиці 1 у систематизованому вигляді наведені переваги і недоліки використання механізму концесії. Чинниками, які обмежують розвиток концесії, є відсутність досвіду і навичок в укладанні концесійних угод й управління концесіями, непрозорість дозвільно-реєстраційних процедур, складність механізму вибору суб'єктів концесії належного рівня, ризик втрати контролю з боку державних органів за обґрунтованістю тарифів, потенційні негативні соціальні наслідки, ви викликані банкрутством концесіонера тощо [1; 2; 3].

Необхідно також звернути увагу й на такі аспекти, як складність розрахунку майбутніх грошових потоків для концесіонера у контексті ризиків макроекономічної стабільності та динаміки інфляції, мінливість національного законодавства, відсутність чіткої регламентованості щодо гарантій держави інвесторам, непрозорість механізму бюджетних гарантій, відсутність можливостей щодо спільної участі органів державної влади та органів місцевого самоврядування в одному договорі концесії як концесіодавця, доволі вузьке трактування концесій, завищені сподівання держави, що пов'язані з обсягами приватного фінансування проектів. Широкий спектр завдань, виконання котрих може здійснюватися на основі використання механізму концесії, трансформує її в актуальний інструмент досягнення найважливіших цілей різного рівня (рис. 1).

При цьому в Україні потенціал концесії використовується зовсім недостатньо, про що свідчить незначне число реалізованих проектів на основі моделі взаємодії держави і суб'єктів приватного підприємництва. Вказаний чинник також посилює актуальність пошуку напрямів активізації використання інституту концесії у нашій країні [1; 9].

Проведений аналіз практики застосування концесії дає змогу виокремити як переваги, так й виділити недоліки, що притаманні концесії. Перелік зазначених переваг та недоліків наведений у таблиці 1.

Рис. 1. Напрями впливу інституту концесії на розвиток національної економіки

Складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Вдосконалення організаційно-економічних механізмів концесії може здійснюватися з урахуванням зарубіжного досвіду використання надійних економічних важелів виведення пріоритетних галузей та видів діяльності з кризового стану, необхідністю збалансування відносин держави та приватних суб'єктів, проведення діагностики ефективності концесійних угод в Україні. Недостатня поширеність механізму концесії пов'язана з ризиками, обумовленими різними об'єктивними причинами, серед яких поява непередбачуваних обставин, прийняття державою законодавчих змін, нестача інвестиційних ресурсів тощо. Беручи до уваги те, що ризики, пов'язані з ухваленням державою рішень, які негативним чином позначаються на

прибутку від реалізації концесійного проекту, необхідним є гарантування захисту прав інвестора.

Таблиця 1

Переваги та недоліки застосування концесії

Переваги застосування концесії	Недоліки застосування концесії
Акумуляування позабюджетних ресурсів для спорудження, модернізації та використання об'єктів інфраструктури, а також з метою активізації їхнього розвитку	Відсутність належного досвіду в укладенні концесійних угод і управлінні концесіями
Використання управлінського досвіду, технологій та професійних навичок з метою реалізації складних інфраструктурних проектів	Формування додаткових передумов для корупційних ризиків у зв'язку з непрозорістю дозвільних процедур та недосконалістю норм законодавства
Розподіл ризиків, пов'язаних з розвитком об'єктів інфраструктури	Ризики втрати контролю з боку органів державної влади за зростанням тарифів та зниженням якості послуг
Надання одним приватним партнером рішення з інфраструктурного об'єкту на увесь період, пов'язаний з будівництвом, модернізацією та управлінням об'єктом	Потенційні негативні соціальні наслідки, пов'язані з банкрутством концесіонера
Залучення приватного капіталу без втрати стратегічного контролю над важливими об'єктами, покращення інвестиційного клімату	Слабкий контроль органів державної влади, обумовлений напрямами вилучення ренти
Сприяння повнішій реалізації принципів соціальної справедливості при збалансованому та виваженому впливові держави на перебіг економічних процесів	Складність при виборі партнерів для реалізації запланованих проектів

Складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

В Україні здебільшого реалізуються такі проекти у межах концесійних договорів, що не є доволі капіталомісткими. Низький рівень активності суб'єктів приватного капіталу у напрямі укладання договорів концесії значним чином викликані проблемою нестачі інвестиційних ресурсів. У напрямі розв'язання цієї проблеми слід застосовувати державні програми пільгового кредитування концесійних угод у пріоритетних сферах діяльності, проектів, що мають важливе загальнонаціональне чи регіональне значення. Цілком очевидно, що активність використання концесії зростатиме у разі, якщо ефективність реалізації таких проектів буде характеризуватися стійкими показниками [2; 3; 5].

Значним потенціалом зростання окупності інвестованих ресурсів володіє практика передавання права на використання тих земель, що розташовані поблизу доріг загальнонаціонального значення. Йдеться перш за все про виконання робіт у царині дорожнього будівництва. При цьому на такій переданій землі суб'єкт приватного підприємництва може звести такі об'єкти, як заправні станції, станції технічного обслуговування, мотелі, готелі, заклади ресторанного господарства, котрі у перспективі повернуть інвестовані у будівництво дороги ресурси. В узагальненому та систематизованому вигляді потенційні проблеми, пов'язані з реалізацією концесії, наведені у таблиці 2.

Потенційні проблеми у реалізації проектів концесії

Потенційні проблеми	Прояви потенційних проблем
Корупція	Недостатній рівень координації інституційного забезпечення концесії
Змова між суб'єктами концесії	Прагнення до отримання доходів, що поєднується з небажанням упроваджувати прогресивні норми законодавства
Ускладнений та бюрократизований доступ до публічних закупівель	Отримання економічної вигоди, незбалансованість інтересів суб'єктів концесії з прагненням до отримання економічної ренти
Недостатній рівень активності інститутів громадянського суспільства	Недостатня активність громадянського суспільства негативним чином впливає на розв'язання найвагоміших проблем соціально-економічного розвитку
Відсутність належного зв'язку між прибутковістю суб'єктів підприємницької діяльності та доходами держави	Відсутність належних умов для підприємницької діяльності, що не сприяє зростанню надходжень до державного та місцевих бюджетів

Складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Доцільним є застосування й інших інструментів стимулювання участі приватного капіталу в укладанні концесійних угод. З метою активізації цього процесу для учасників приватного сектора слід застосовувати систему податкових стимулів. При долученні таких суб'єктів до масштабних національних проектів доцільно використовувати податкові канікули. Окрім того, для суб'єктів приватного капіталу, що імпортують обладнання з-за кордону для реалізації проектів концесії, можна було б застосовувати практику звільнення від митних платежів.

В Україні визначені критерії для оцінки конкурсних пропозицій на основі концесії, серед яких внутрішня норма прибутку, тобто рентабельність проекту, надійність механізму фінансування, вартість інвестицій, обсяги потенційної державної підтримки. У нашій країні може застосовуватися широкий спектр інструментів державної підтримки, серед яких придбання певного обсягу товарів та послуг, що виробляє концесіонер, постачання необхідних для виконання договору товарів, будівництво об'єктів інфраструктури, серед яких залізничні та автомобільні шляхи, лінії зв'язку, засоби електро-, тепло-, газо-, та водопостачання, інженерні комунікації. Також в Україні може застосовуватися механізм, за якого інвестор власним коштом реконструює дорогу й утримує її, а за це одержує платежі від держави за фіксованим тарифом [1; 4; 10].

Важливо також, що законодавство гарантує інвесторові відшкодування інвестицій та збитків у разі, якщо договір буде припинено з вини державного партнера. Суперечки, пов'язані з виконанням умов договору, можна вирішувати у міжнародному комерційному арбітражі. Крім того, земельна ділянка, що необхідна концесіонеру для реалізації проекту, готується до передавання в користування ще до укладання договору, а державний партнер фінансує витрати на підготовку земельпорядної документації.

Водночас слід звернути увагу на те, що ризиком, пов'язаним з процедурою оцінки впливу на стан довкілля, яку покликаний проходити будь-який проект, є ризик того, що вже чинний концесійний договір може бути заблокованим з міркувань екологічної безпеки. Найбільший ризик містять положення, згідно з якими держава повинна застосовувати до інвестора законодавство, чинне на момент укладання договору. З іншого боку, ця норма покликана забезпечити стабільність функціонування суб'єктів господарювання.

Однак державні гарантії не поширюються на зміни законодавства, котрі стосуються питань національної безпеки, оборони, громадського порядку та охорони довкілля. При цьому вказані поняття можуть трактуватися доволі неоднаково, а тому інвестор не почуватиметься забезпеченим від несприятливих змін у законодавстві.

Висновки

Проведений аналіз практики розвитку концесії дає змогу дійти висновку про те, що концесійні проекти реалізуються у межах організаційних моделей державно-приватного партнерства. Дослідження реалізації механізму концесії дав змогу визначити цілу низку його недоліків. Слід вказати на відсутність гарантій компенсацій і отримання доходів концесіонерів, практику порушення умов договору, відсутність гнучкого механізму зміни умов проекту відповідно до вимог законодавства, незбалансований характер інвестицій приватного суб'єкта, ризик послаблення контролю з боку державних органів за необґрунтованим зростанням тарифів. Доцільно також удосконалювати механізм концесії в Україні до вимог концесійного законодавства, що є чинним у країнах Європейського Союзу, використання проектних пропозицій з урахуванням чистої теперішньої вартості, започаткування при реалізації концесії систематичного незалежного оцінювання концесійних активів.

Війна суттєво ускладнила розвиток концесії в Україні, проте державою здійснено важливі кроки для перезапуску цього ринку. 19 червня 2025 р. Верховна Рада України ухвалила новий закон про державно-приватне партнерство, що покликаний сприяти реформуванню інвестиційної системи в інфраструктурних проектах за допомогою гібридної моделі фінансування. Нова модель об'єднує державні кошти, донорські гранти та приватний капітал, забезпечуючи збалансований розподіл витрат і ризиків. Важливою новацією є запровадження прискореного механізму державно-приватного партнерства під час воєнного стану і на сім років після його завершення, що має стимулювати відновлення ключових галузей економіки. Передбачається, що буде охоплено широкий спектр напрямів – від транспортної та енергетичної галузей до цифрової інфраструктури, систем охорони здоров'я та освіти [14; 15].

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є аналіз використання концесії з метою здійснення повоєнної модернізації економіки України в контексті зазначених законодавчих реформ.

Список використаних джерел

1. Пашкевич М. Стратегічна інтеграція практик обліку та бюджетування у проектний цикл державно-приватного партнерства. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2025. № 2. С. 149-159
2. Зайцев Є. Концесія як форма державно-приватного партнерства: історико-правовий генезис нормативно-правового регулювання. Актуальні проблеми держави і права. 2025. № 105. С. 79-88. <https://doi.org/10.32782/apdp.v105.2025.9>
3. Шулюк Б. Концесія як форма реалізації проектів державно-приватного партнерства в Україні та світі. Бізнес Інформ. 2021. № 2. С. 56-61. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-56-61>
4. Стройко Т., Буркун В. Державне регулювання концесії як елемент розвитку інфраструктури національної економіки. Економіка та суспільство. 2021. № 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-72>
5. Дмирієва О. Еволюція інституту концесії як основи розвитку транспортної інфраструктури. Економіка транспортного комплексу. 2020. Вип. 36. С. 23-40. doi: 10.30977/ЕТК.2225-2304.2020.36.0.23

6. Никифорок О., Стасюк О., Федяй Н. Соціально-економічні мультиплікативні ефекти від реалізації великих інфраструктурних проєктів для української економіки. Економіка України. 2023. № 5. С. 23-34. doi.org/10.15407/economyukr.2023.05.023
7. Ke Y., Cheng Z., Zhang J., Liu Y. Making Sense of the Definition of Public-Private Partnerships. Built Environment Project and Asset Management. 2023. Vol. 14. №1. P. 4–21. doi.org/10.1108/BEPM-01-2023-0009
8. Toukola S., Ahola T., Ståhle M., Hällström A. The co-creation of value by public and private actors in the front end of urban development projects. International Journal of Project Management. 2023. Vol. 41. Is. 8. 102542. doi.org/10.1016/j.ijproman.2023.102542
9. Підгаєць С. Проблеми розвитку механізму концесії як форми державно-приватного партнерства. Інфраструктура ринку. 2017. Вип. 7. С. 192-198
10. Турченко І. Окремі проблеми сучасного правового регулювання концесійних відносин за чинним законодавством України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 86. Ч. 2. С. 347-354. doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.52
11. Нова ера інвестицій: чому час для поступок. URL: <https://golaw.ua/insights/publication/nova-era-investiczij-chomu-konczesiyi-na-chasi>
12. Україна підпише контракт з переможцем концесійного конкурсу в порту Чорноморськ у четвертому кварталі 2025 року. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1066763.html?>
13. Оцінка відновлення України. <https://forbes.ua/news/otsinka-vidnovlennya-ukraini-za-rik-zrosla-z-486-mlrd-do-524-mlrd-svitoviy-bank-25022025-27488>
14. Україна переглядає свій режим державно-приватного партнерства, сприяючи реконструкції та інвестиціям. URL: <https://eba.com.ua/ukraine-overhauls-its-ppp-regime-facilitating-reconstruction-and-investment>
15. Закон України «Про публічно-приватне партнерство» від 19 червня 2025 року № 4510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#Text>